

ИННОВАЦИЯЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ СТАТУСЫ МЕН ӘЛЕУЕТІ

¹С.С. Аубакирова, ²М.Ж. Кожамжарова,
³Г.Г. Ахметова, ⁴З.С. Исакова

АҢДАТПА

Өркениеттің жаңа типі болып табылатын ақпараттық қоғам жоғары деңгейлі мамандарды қажет етеді, ол мамандардың интеллектуалдық деңгейі жоғары болуы тиіс. Ал қоғамдағы соңғы уақыттағы жағдай, әсіресе коронавируспен байланысты туындаған мәселелер, адамдардың адамгершіліктік, рухани деңгейінің маңыздылығын көрсетті. Сондықтан да маман болып қою аз, адам болып қалу өте маңызды екенін дәлелдеген сияқты.

Сондықтан да *прагматизм* мен *гуманитарлық* жалпы білім берудің комплементарлы үйлесуі мүмкін бе деген сұрақ туындайды. Осы сұраққа жауапты инновациялық университеттер негізінде қарастыруға тырысамыз.

Инновациялық типтегі университет – қазіргі нарықтық сұраныстарға сай мамандар даярлайтын, әлемдік өзгерістерге сай келетін, бүгінгі жоғары технологиялық өндірістердегі жағдайларға бейімделген, тез дамуға, жылдам өзгеруге қабілетті, отандық нарықтағы сұранысқа жауап беретін, сонымен қатар жалпыгуманитарлық білімді жетілдірген университет.

Басты *гипотеза* дәстүрлі білім берудің орнына келетін университеттердегі білім беру механизмдері инновацияға, шығармашылыққа негізделуі тиіс деген тұжырымға саяды. Қазақстандық инновациялық типтегі зерттеу университеттері ғылыми білім берудің жаңа типін қалыптастыруы үшін гуманистік құндылықтарды басшылыққа алатын жоғарғы дәрежелі мамандар даярлауды мақсат тұтуы тиіс.

Түйін сөздер: инновация, инновациялық университет, кәсіпкерлік, білім беру, гуманитарлық білім, гуманизация, инновациялық процесс.

Бұл мақала ҚР Білім және ғылым министрлігінің қаржыландырылу негізінде жазылды (ИРН АР09058294)

^{1,2,3,4}Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан

Автор-корреспондент:
З.С. Исакова
zauresh_iskakova@mail.ru

Мақаланың сілтемесі:

Аубакирова С.С.,
Кожамжарова М.Ж.,
Ахметова Г.Г.,
Исакова З.С.
Инновациялық университеттердің статусы мен әлеуеті // Адам әлемі. – 2022. – № 1 (91). – Б. 27-36.

Статус и потенциал инновационных университетов

Аннотация. Информационное общество, являющееся новым типом цивилизации, нуждается в высококвалифицированных специалистах, от которых требуется высокий интеллектуальный уровень. На сегодняшнем этапе развития общества, где ситуация изменилась в связи с коронавирусом, важность нравственного, духовного развития возросла многократно. Поэтому возникает вопрос, возможно ли комплементарное сочетание прагматизма и

гуманитарного общего образования. Ответ на этот вопрос мы постараемся рассмотреть на базе инновационных университетов.

Университет инновационного типа - это университет, который готовит специалистов, отвечающих современным рыночным запросам, соответствует мировым изменениям, адаптирован к условиям современных высокотехнологичных производств, способен быстро развиваться, изменяться, отвечать потребностям отечественного рынка, а также совершенствует общегуманитарное образование.

Основная гипотеза базируется на том, что механизмы образования в университетах, которые заменяют традиционное образование, должны основываться на инновациях, творчестве. Казахстанские исследовательские университеты инновационного типа должны преследовать цель подготовки высококвалифицированных специалистов, руководящихся гуманистическими ценностями, для формирования нового типа научного образования.

Ключевые слова: инновация, инновационный университет, предпринимательство, образование, гуманитарное образование, гуманизация, инновационный процесс.

Status and Potential of Innovative Universities

Abstract. The information society, which is a new type of civilization, needs highly qualified specialists, from whom a high intellectual level is required. At the current stage of development of society, where the situation has changed due to the coronavirus, the importance of moral and spiritual development has increased many times. Therefore, the question arises whether a complementary combination of pragmatism and general humanitarian education is possible. We will try to consider the answer to this question on the basis of innovative universities.

An innovative university is a university that trains specialists who meet modern market demands, meets global changes, is adapted to the conditions of modern high-tech industries, is able to develop rapidly, change, meet the needs of the domestic market, and also improves general humanitarian education.

The main hypothesis is based on the fact that the mechanisms of education in universities, which replace traditional education, should be based on innovation and creativity. Kazakhstan's innovative research universities should pursue the goal of training highly qualified specialists guided by humanistic values to form a new type of scientific education.

Keywords: innovation, innovative university, entrepreneurship, education, humanitarian education, humanization, innovation process.

Кіріспе

Негізінен, әлемде болып жатқан өзгерістер білім беру саласын жаңғыртуды, өзгертуді талап етеді. Өйткені бұрынғы жүйе уақыт талабына сай емес, қазіргі өзгерістер қарқынына төтеп бере алмайды. Қоғамды прогрессивті қоғам етіп өзгерту үшін көптеген ескі жүйедегі талаптардан арылу керек. Бұл – өте күрделі процесс. Өйткені дәстүрлі қоғамдағы құндылықтар мен қазіргі заманауи құндылықтар арасында қайшылықтар көп. Ең бастысы, адами, рухани құндылықтардан айырылып қалмау керек. Ол үшін технократизмға берілмей гуманитарлық, гуманистік бағыт-бағдарларды басшылыққа алу маңызды. Білім берудің жаңа парадигмасы жеке

тұлғаның бойында шығармашылықты дамытуға, адамның өзін-өзі жетілдіруіне негізделуі керек.

XXI ғасырда қоғамның интеллектуалды әлеуетін сақтау аса маңызды мәселеге айналып отыр. Ол қазіргі әлемнің күрделі әрі көпқырлылығымен байланысты. Соңғы екі жылдағы әлемді жайлаған коронавирус жағдайында дағдарыстан шығудың бірден-бір жолы біліммен және білім берумен тікелей байланысты екені белгілі болды.

Жаһандық жағдайдың өзгеруіне байланысты жоғарғы білім беретін университеттердің статусы мен әлеуеті, мүмкіндіктері туралы мәселе өзекті мәселеге айналды. Постиндустриалды қоғамда кәсіпкерлік рухы мен бәсекелестік алдыңғы орынға шықты.

Ол туралы белгілі зерттеушілер Д. Белл, У. Ростоу, Р. Арон өз еңбектерінде нақты көрсеткен. Д. Беллдің ойынша, егер индустриалды қоғам материалдық игіліктерді өндіру үшін адам мен техниканы үйлестіруге негізделсе, постиндустриалды қоғам білім төңірегінде құрылады, ол жаңалықтар мен өзгерістерге байланысты қоғамды басқару мен әлеуметтік бақылауды ұйымдастыру мақсатында жасалады; осының нәтижесінде жаңа әлеуметтік құрылымдар мен қатынастар пайда болады [1]. Мұндай қоғамда білім алдыңғы қатарға қойылатындықтан, ғылыми зерттеулердің орталығы ретінде университет жетекші рөлге ие болады.

Постиндустриалды қоғам туралы концепцияларға сай қоғамның дамуы шығарылған тауарлардың мөлшерімен емес, ақпаратты, білімді игеріп, оны жеткізе білу қабілетімен байланысты болады. Сондықтан да ХХІ ғасырдың негізгі ресурсы білім, ғылым, ақпарат, оны игеру болатыны сөзсіз.

Қазіргі күні экономика басты назарда. Оның дамуында университеттер де маңызды рөл атқарады. Өйткені университеттік білім беру тікелей ғылыми жаңалықтар мен жоғарғы технологияларды игерумен байланысты болып отыр. Қазіргі күні университеттерде іргелі зерттеулерге негізделген біліммен қатар алдыңғы қатарлы технологияларды игеру де алға қойылған. Ал қазіргі қоғамдардың табыстылығы бірінші кезекте жоғарғы технологияларды игеру, шығарумен тікелей байланысты.

Егер батыстағы қоғамдарға көз жүгіртсек, ХХ-ХХІ ғасырларда университеттік білім беру белгілі бір фабрика сынды. Онда тиімді жұмысшы күшін дайындауға көп көңіл бөлінетін тәрізді. Жалпыгуманитарлық білімнен бас тарта отырып, басты назарда маманды, тиімді менеджерді, нарықтық жағдайларға бейімделген кәсіпкерді дайындау басты назарға қойылған тәрізді. Егер әйгілі еуропалық университеттердің оқу бағдарламаларына назар аударсақ, онда көптеген білім беру бағдарламалары бар. Олардың көпшілігі белгілі бір сала-

ның тар ауқымды маманын дайындауға негізделеді. Біздің мемлекетімізде де осы бағытта университеттерді трансформациялауды қолдайтын, оны жүзеге асырып келе жатқан қарқын байқалады. Бірақ дәстүрлі білім беру саласын бірден өзгерту мүмкін емес. Көптеген университеттердегі мамандар, оқытушылар, профессорлар Кеңес дәуірінен келе жатқан мамандар болғандықтан, сол кезеңдегі жалпы гуманитарлық білім беру әлі де жалғасып келеді. Бұл – біздің қоғамымыздың ерекшелігі. Оның жақсы, оң жақтары басым. Өйткені технократтық қоғамда адам болып қалу, адамгершілік принциптерін сақтап қалу жалпы өмірдің жойылып кетпеуі үшін маңызды.

Қазақстан Республикасында соңғы жылдары инновациялық, зерттеу, кәсіпкерлік университеттерін қалыптастыру, дамыту мәселесі басты мәселеге айналды. Мемлекетімізде жоғарғы білім беру саласында біршама маңызды өзгерістер енгізілді. Олар құзыреттілік мәселесіне, жоғарғы деңгейдегі маманды дайындауға, қоғамның белсенді әрі іскер азаматын дайындауға назар аударып, осы бағытта оқу, білім беру жүйесін реформалауға бағытталған.

Қазақстанда нарықтық қоғам құрылды. Мұндай нарықтық қоғамда, білім де тауарға айналады, ал университеттің функциялары өзгереді. Қазіргі күні білім алушы – білім беру қызметінің *тұтынушысы* болып табылады. Ал нарықтық жағдайларға байланысты тұтынушының көңілінен шығу үшін, оның қызығушылығын арттыру үшін білім берудің мазмұнын жетілдіру керек, білім берудің формалары мен әдіс-тәсілдерін жаңалап, өзгертіп тұру керек, оқытушылардың квалификациясын арттырумен үнемі айналысып отыру керек. Ал әлемдегі озық теориялардың басым бөлігі ағылшын тілінде жарияланғандықтан, тілді меңгеру де үнемі назарда отыруы тиіс. Сондықтан да қазіргі университеттер білім алушының тілектері мен қажеттіліктеріне сай келуі керек.

Егер тарихқа көз жүгіртсек, жалпы университеттердегі білім беру ғылыми ақиқатты іздеу құралы, ал білім беру процесі адамның рухани тұрғыдан жетілуіне мүмкіндік беретін орта, білім арқылы адамды жоғары деңгейдегі маман даярлайтын оқу орны болып есептелген. Ал қазіргі уақытта білім алушы өз қажеттіліктерін қанағаттандыратын тұтынушыға айналып барады. Нарықтық жағдайда білім алу үшін белгілі бір сомада ақша төлей отырып, мамандықты игеруге мүмкіндік алатын болдық. Мұндай коммерциялық жағдай білім берудің құндылықтық дәрежесін жоққа шығаруы мүмкін.

Әрине, бұрынғы білім беруде трансляцияға негізделген енжаржүйе қазіргі сұраныстарға жауап бере алмайды. Бүгінгі күні қоғамда, өндірісте, басқару жүйесінде шығармашыл, құзыретті мамандар қажет. Бүгінгі шындық – ондай мамандар өте аз, кез келген салада ондай мамандарға зәрулік байқалады. Біздің қоғамның көптеген нарықтық жүйелерге төтеп бере ала алмай келе жатқандығы да сондықтан.

Методология

Зерттеу жұмысындағы негізгі методология университетке байланысты мәселені концептуализациялаумен айналысқан батыстық зерттеушілер М. Вебер, В.фон Гумбольт, Э. Дюркгейм, К. Мангейм, Дж. Ньюмен, Дж. Бен-там қолданған әдіснамаға негізделеді. Университет модельдерінің эволюциясын қарстырған В.фон Гумбольт, А. Флекснер еңбектерінде білім беруге философиялық талдау жасалған. Дж. Бентам, Дж. Дьюи мен Дж. Милль прагматикалыққа баса назар аударған. Біздің зерттеу тарихи-философиялық алғышарттарға негізделген, жүйелі әлеуметтік-философиялық талдау жасалған. Сонымен қатар жалпы ғылыми әдістер, білім беру философиясының методологиясы қолданылған.

Негізгі бөлім

Талдаулар мен пікірталастар. XX ғасырдың екінші жартысында зерттеу университеттерін қалыптастыру туралы теориялар, содан соң оның моделі қалыптасты. Зерттеу университеті туралы концепция бойынша ол, біріншіден, классикалық либералды университеттік білім беруге негізделген, екіншіден, ондай университетте білім алушылар қазіргі өмірдің ерекшеліктеріне бейімделуі тиіс. Классикалық университетте білім беру іргелі ғылымдарға негізделеді, ғылыми шығармашылық еркіндігі бар, білім беру жүйесін гуманизациялау принципі алғашқы орындарды иеленеді. Инновацияға негізделген зерттеу университеттері утилитарлы және либералды ұстанымдарды басшылыққа ала отырып, жүзеге асырылады. Бұл – техникалық бағыттағы университеттерде мүмкін болатын модель.

Салааралық зерттеулерді жүргізу, іргелі ғылыми зерттеулерді дамыту – техникалық университеттерге тән. Онда, көбінесе, инженерлік-техникалық жаратылыстанулық, әлеуметтік-экономикалық, гуманитарлық бағыттар бойынша бірлескен жобалар жүзеге асырылады. Университет мамандандырылған, мәдени және зерттеу орталығына айналады. Мұндай университеттердің алдына жоғары мамандандырылған кадрлар дайындаумен қатар зерттеу жүргізуге қабілетті, машақтанған мамандартәрбиелеу міндеті қойылады. Инновациялық типтегі зерттеу университеті жаңалықтарды тез қабылдап, инновациялық білім беруде салааралық, мәселелібағытталған білім беру технологияларын оқу процесіне енгізеді.

«Инновация» (лат. innovation – жаңару) термині небір жаңалықтың пайда болуына ықпал ететін процесі білдіреді. Инновациялық процесс барлық кезеңдердің нәтижелі өтуімен байланысты, ғылыми ізденістердің барлығы кезең-кезеңмен, нәтижелі өтуі тиіс. Яғни, бұл процесс мақсатты және белгілі бір орталықтың жетекшілігімен

өткізілуі маңызды. «Қазіргі саяси және ғылыми дискурста кеңінен таралуына қарамастан, «инновация» ұғымының қалыптасқан түсінігі жоқ... Қазіргі түсінікке жақын ұғымды бірінші болып австриялық-американдық ғалым И. Шумпетер 1912 жылы енгізді. Ол «инновация» ұғымын кәсіпкерлік іс-әрекетпен байланысты қарастырды, ал «инноватор» (кәсіпкер) ұғымы экономикалық дамудағы бастықозғаушы күші ретінде қарастырылды» [2, с. 11].

Жалпы *инновация* – интеллектуалдық қызметтің нәтижесі, ол алдыңғыдан, бұрынғыдан өзгеше белгілі бір жаңа объектінің, жүйенің, технологияның, тауардың, қызметтің пайда болуын білдіреді. Инновация жоғарғы дәрежеде жаңа деңгейлі және тұтынушылық сапасы жоғары жаңалықты білдіреді.

Алғаш инновацияның тарихын зерттеген Йозеф Шумпетер оның динамикалық қасиетін көрсеткен, онда кезеңділік өсудің заңдылығы ретінде қарастырылады. «Даму ретінде экономикалық өмірдің оған сырттан өзгеріс енгізбейтін өзгерістерін түсінетін боламыз, олардың бастамаларын арқылы пайда болады, яғни, ішкі өзгерістерден бастау алады» [3, 153 б.]. И. Шумпетер кезекті экономикалық құлдырауды алдын алудың жедел іске асырылатын мүмкіндіктерін ғана көрсетіп қойған жоқ, сонымен қатар радикалды жаңашылдықтардың бір кезеңнен екінші кезеңге өткен кездегі қалыпты күйлерін сипаттады. Сөйтіп, ол инновацияның басқару арқылы мүмкін болатын дамудың формасы екендігін анықтады.

И. Шумпетер дамидың білімнің *инвенция*, *инновация* және *имитация* сияқты кезеңдерін атап көрсетті. Инновация ретінде белгілі бір сапалы жаңалықтың пайда болуын айтады, мысалы, пошталық қаретаға қарағанда темір жолдың пайда болуын айтуға болады [3, 153 б.]. Инвенция – іргелі ғылымның дамуының нәтижесінде пайда болған білім мен технология. Бұл жерде инновация туралы айту әлі ерте,

өйткені инвенция қажетті база, бірақ әлі инновациялық процестің бастауы ғана. Ал имитация инновация кезінде іске асқан жаңашылдықтың көшірмесін білдіреді. Сонымен қатар, инновациялық процестердің инициация жүйесінде жетекші рөлге кәсіпкер, жеке шығармашыл тұлға ие. Кез келген жаңашылдықтар белгілі процестің негізіне әсер етеді, оған деген көзқарас біркелкі емес, өйткені көптеген қауіп-қатерлер тууы мүмкін. Жаңашылдықтың таралуы «жаңа нәрсе қалыпты және шынайы болғанға дейін, оны қабылдау әркімнің жеке таңдауына айналғанға дейін» байқалады [3, 154 б.].

Инновациялық университеттің қалыптасуы біртіндеп жаңа білімнің таралуы мен оны ғылыми білімді игерушінің игеруі, оны қолданысқа ендіруі арқылы жүзеге асатын *инновациялық процесс* болып табылады. Сонымен қатар, бұл жерде кері байланыс өте маңызды, яғни инновацияны тұтынушы мен ғылыми білім инновациялық сфераның арасында осындай байланыс тууы керек.

Өзінің табиғатына сай, инновациялық процесс – бұл ғылыми білімді, ғылыми идеяларды, жаңашылдықтарды қамтитын күрделі процесс. Яғни, инновация жаңа қажеттіліктерге жауап беретін, жаңа білімдерге негізделген, жаңа технологиялардың пайда болуына ықпал еткен, өндірістің жаңа комбинацияларын тудыратын іс-әрекет болып табылады. Оның мақсаты – нарықтық жағдайларға сай келетін жаңа тауарлар мен қызметтердің пайда болуы.

Сондықтан да инновациялық білім беру ғылыми жаңалықтарға негізделген жаңа білімге және инновациялық динамикаға негізделеді. Осыған орай, инновациялық білім берудің негізгі мақсаты:

- оқушының жоғарғы деңгейлі интеллектуалды-тұлғалық және рухани дамуын қамтамасыз ету;
- оқушының жаңа ғылыми жетістіктерді игеруіне мүмкіндік жасау және соған сай ойлау қабілеттілігін арттыру;
- әлеуметтік-экономикалық және мамандандырылған ортада жаңа әдіс-

намаларды қолдануына түрткі болу [4, 16-18 б.].

Бірінші мақсат гуманитарлық, жалпығылыми және жаратылыстанулық пәндерді оқушының жеке ойлау қабылетін арттыратын, шығармалық методологиясын пайдаланатын технологиялар негізінде оқыту арқылы жүзеге асырылатын болса, екінші мақсат іргелі теорияларға негізделген пәндерді оқыту арқылы мүмкін болады. Ал инновациялық ойлау қабылетін дамыту арнайы мамандыққа сай келетін пәндерді оқытумен байланысты.

XX ғасырдың 90-шы жылдарының басында «кәсіпкерлік» және «инновациялық» терминдері синоним ретінде қабылданған еді. Бірақ соның өзінде инновациялық университет пайданы еселеуден гөрі кеңірек мағынаға ие болатын. 90-шы жылдары көптеген посткеңестік елдерде, соның ішінде Қазақстанда да университеттерді қаржыландыру мәселесі күрделі болды және сол кезде нарықтық қатынастардың дами бастауына сай, мамандарға деген талап өзгерді, оларды дайындау университеттердің оқу процесіне жаңашылдықтар енгізуін талап етті. Яғни, инновациялық университеттің стратегиялық мақсаты жаңа нарықтық қатынастарға сай келетін мамандар дайындау, оларды қайта даярлау, квалификациясын жоғарылату, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу болды. Бірінші кезекте білім беру мен өндірістің арасында байланысты күшейту маңызды болды. Ал бұл процестердің табысты болуы үшін оған қатысатын субъектілердің барлығын мотивациялау да ең басты мәселеге жатады.

Білім беру, ғылым мен өндірістің байланысы, интеграциясы университеттердің ғылыми орталықтармен бірлесе отырып мамандар дайындауына жол ашты. Кәсіпорындар мен университеттердің бірлескен ынтымақтастығын әр түрлі бағыттар бойынша жүргізуге болады: ол ғылыми-зерттеу және кадрларды даярлау саласы бойынша іске асырылады. Осы қарым-қатынастарды да-

мыту және техникалық қызмет көрсету экономикалық нарықта кәсіпорынның өз ұстанымын нығайту үшін және университеттерге қаржылық көмек көрсету өндіріс және университеттің сапалық көрсеткіштерін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта білім беру, ғылым және өндірістің интеграциясы инновациялық экономиканы дамыту жағдайында еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыратын жоғары білікті мамандарды дайындауға бағытталған маңызды басымдықтардың бірі ретінде қарастырылуы керек.

Білім, ғылым және өндіріс интеграциясы – білім, ғылыми және өндірістік ұйымдардың әлеуетін арттырады. Біріншіден, кадрларды даярлау, біліктілігін арттыру және қайта даярлау, сонымен қатар бірлескен ғылыми зерттеулер, ғылыми зерттеулер енгізу, ғылыми әзірлемелер және т.б. даярлау. Бұл интеграциялық процестер әртүрлі іс-шаралардың кең спектрін қамтиды және олардың көптеген түрлерінде көрінеді [5].

Байланыс құралдарының қарқынды дамуы ақпараттық қоғамда ерекше орын алады. Ол адамның экономикалық және рухани қызметінің барлық салаларына тікелей әсерете бастады, мемлекеттердің, салалардың, фирмалардың және тіпті жеке мамандардың өзара әрекеттесуі мен бірлескен қызметтері аса маңызға ие. Ғылым, білім және өндіріс арасында өзара әрекеттесудің жоғары деңгейі пайда болды, өйткені бірыңғай ақпараттық ортаны пайдаланатын мамандар көбінесе ақпарат тасымалдаушылары болып табылады. Қарастырылып отырған қызмет түрлері арасындағы интеграциялық процестер, біріншіден, үнемді және тиімді, екіншіден, ғылыми-техникалық прогресті жеделдетеді, үшіншіден, ғылым мен жоғары мектептің зияткерлік әлеуетін тек жеке елдің ғана емес, бүкіл әлемдік қоғамдастықтың ұтымды пайдалануына мүмкіндік береді. Осы тәжірибені жалпылау, талдау және пайдалану осы процестің барлық

қатысушыларына үлкен пайда әкелуі мүмкін.

Инновациялық типтегі зерттеу университеттері күрделі өзін-өзі жетілдіруші жүйеге жатады. Онда іргелі білім мен зерттеу процесі университеттің нарыққа сай жоғары мамандандырылған кадрларды даярлауға қабілетті кәсіпкерлік құрылымға айналуына мүмкіндік береді. Университеттердің нарықтық қатынастардың субъектілері ретінде (оның ішінде инновациялық типтегі университеттер) қалыптасуы мен дамуының жаңа жағдайларында университетті корпорация ретінде қарастыруға болады, оның шеңберінде алынған білімді практикада, өндірісте қолдану қажетті шарт болып табылады [6, 3-9 бб.].

Университеттің заманауи моделі білім беру мен өндірісті біріктірудің үлгісі ретінде оқу-ғылыми өндірістік кешендерді құруды көздейді. Мұндай модельді жүзеге асыру ЖОО-да (немесе ЖОО корпорациясында) жобалық-жасампаздық білім беру моделі мен құзыреттілік тәсіл негізінде жүзеге асырылуы тиіс. Жобалық, бірқатар авторлардың пікірінше, болашақтың білім беру тенденциясы ретінде ұсынылуы мүмкін және білім алушының жобалық мәдениетін қалыптастыруға бағытталуы мүмкін, бұл бұрын қиылыспайтын білім беру бағыттарын (гуманитарлық және техникалық) біріктіруге мүмкіндік береді.

Жобалық-бағытталған білім беру моделін дамыту жолдары мен бағыттарын іздеу ХІХ ғасырдың соңында Чикаго университетінде, Д. Дьюидің жетекшілігімен «жобалау» сияқты пән енгізілген кезде ұсынылды. Ч. Дарвиннің табиғи іріктеу теориясының әсерінен Дьюи таным процесі адамның қоршаған орта жағдайларына бейімделу процесі сияқты оғамдық қажеттіліктеріне сәйкес өзгеретін процесс деген тұжырымдама жасады. Осылайша, білім практикалық қолданылуы бар ақпарат ретінде түсініледі (прагматикалық тенденция), бірақ жаңа идеяның пайда болуы тек шығармашылық процестің нәтижесі

(зерттеу процесінің рефлексиялық кезеңі), онда идеялар проблемалық жағдайды шешудің дерексіз гипотезаларының рөлін атқарады (теорияда). Университет, кез-келген білім беру ұйымы сияқты, өндірістік салаға жатпайды, әлеуметтік салаға жатады және қоғам мен оның болашағының игілігі үшін жұмыс істейді, ол нарықтық жағдайда ақылы қызметтерді ұсыну арқылы қаржылық пайда табады және университетке бизнестің қаржылық көмек көрсетуі қазіргі әлемде нормаға айналған.

Академиялық еркіндік университеттің белгілі бір автономиясын білдіреді. Ол сыртқы әсерлердің шектеулі екендігін көрсетеді, университеттегі шығармашылықтың маңыздылығын анықтайды. Университеттік білім беруді дамыту процесінде қалыптасқан еркіндік университет қызметкерлері үшін олардың кәсіби қызметі мен шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы үшін еркін жағдайларды қамтамасыз ете отырып, құндылыққа айналды. Мұндай мүмкіндіктер қызметкерлер арасында ерекше кәсіби ынтаның пайда болуына және университетті корпорация ретінде қабылдауға ықпал етеді (төмен жалақы жағдайында шығармашылықпен жұмыс істеуге дайындық осыған негізделген). Бұл ретте университеттің корпоративтік мәдениеті мен ішкі бәсекелестік ортасын қалыптастыру инновациялық университеттің тұжырымдамалық жүйесінің негізгі ережелерінің бірі ретінде атап өтілді.

Сонымен қатар, студенттің университетте алатын білімінің мәні ақпараттың белгіленбеген көлемімен шектелмейді, ол осы ақпаратты пайдалану қабілетімен бағаланады. Қазіргі күні білім алу мүмкіндіктері ақпараттық технологияларды дамыту есебінен кеңейуде, университеттердің жаңа модельдері пайда болуда – виртуалды, қашықтықтан білім беру мүмкін болды. Әрине, білім берудің бұл тәсілдері 2019 жылдан бастап коронавирус инфекциясының таралуына сай бүкіл әлемде жүзеге асырылды.

Білім беру модельдері әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен, мәдени-тарихи дамумен және адамгершілік құндылықтардың өзгеруімен тығыз байланысты. Қазіргі қоғамның тұрақты, бірқалыпты дамуға көшуінің маңызды шарты – руханиятпен мәдениет басымдыққа айналған кезде білім беру процесінде адамдардың санасын жүйелі түрде өзгерту. Синергетикалық көзқарас тұрғысынан білім дағдарысы, кез-келген басқа күрделі ұйымдастырылған жүйе сияқты, оның тұрақты жағдайы болып табылады. Демек, дағдарысты белгілі бір кезең ретінде, дамудың кезеңі ретінде қарастыру керек. Оған тұрақтылықтың тұрақсыздық арқылы, тәртіптің хаостан кейін қалыптасуы тән, алдағдарысты жеңуді жаңа парадигманың дамуы ретінде қарастыруға болады.

Т. Кунның пікірінше, парадигманың ауысуы әрқашан ескі парадигма шеңберіне сәйкес келмейтін жаңа жағдайларды, бұрын болған өзгерістерді ескере отырып, жаңа құрылымның қалыптасуымен бірге жүреді. Осылайша, парадигманың ауысуы ғылыми білімді дамытудың табиғи процесі болып табылады, бірақ мұндай ауысуды тұрақтылық пен тұрақсыздықтың басымдығына негізделген ескі әдістер мен тәсілдер жүзеге асыра алмайды. Проблемалық жағдайларды шешудің жаңа жолдары мен тәсілдерін іздеу қажет. О. Тоффлердің пікірінше, постиндустриалды қоғамда білім берудің негізгі бағыты адамның болашаққа бейімделуі болады. Адам «болашақтың бейнелерін танып-біруге» қабілеттенуі тиіс, «алдынала сезіп-білу қасиетін» өз бойында қалыптастыра білуі керек [7].

Осы жағдайларда жаңаша білім беру қандай принциптерге негізделуі керек? Біріншіден, адам – өзін-өзі дамытатын жүйе, жоғары білім беру адамның дамуына ықпал етуі тиіс. Екіншіден, адам – ашық, үнемі өзгеріп отыратын жүйе, сондықтан ғылымда, қоғамда, әлемде болып жатқан өзгерістерге бейімділікті қалыптастыру, оны дамыту қажет, яғни

барлық жаңалық адам мен әлемнің байланысы аясында қарастырылуы тиіс.

Инновациялық университеттерде автономияны, оқу процесін ұйымдастыру еркіндігін және білім беру модельдерінің плюрализмін үйлестіретін процесске асады, бәсекелестік нәтижесінде үздік студенттер мен үздік оқытушылар өздерін көрсете біледі. Сонымен қатар, оқу процесін даралау мұғалімді жеке тұлғаға бағытталған курстарды дайындауға және оларды студенттің жеке басына, оның жеке жоспарына бейімдеуге ынталандыруы керек. Білім беру мұғалім мен оқушының серіктестігіне негізделген, оқу процесін бірлескен шығармашылыққа айналдыратын проблемалық болуы керек.

Қазіргі күні инновациялық білім беруге негізделген университеттердің алдында білімді гуманизациялау, гуманитаризацияландыру мәселесі ерекше қойылған. Оның себебі, гуманитарлық білім адамдардың эмоционалды полифонизміне ықпал етеді, соның арқасында олар әртүрлі ақпаратқа ашық болады, олардың ақыл-ойы белсенді болады, гуманитарлық білімде адамдардың руханилығы жинақталған, гуманитарлық білім кез келген мамандықты игеруді жеңілдетеді, сол арқылы әрбір тірі дүниенің логикасын түсіну мүмкін болады.

Ол үшін инновациялық университеттерде гуманитарлық ортаны қалыптастыру қажет. Гуманитарлық және техникалық мамандар, кафедралар бірлесіп ғылыми-зерттеу жобаларын ұйымдастырған жағдайда, оған оқушыларды қатыстыру арқылы олардың білім деңгейін көтеруге мүмкіндік туады.

Қорытынды

Сонымен, XXI ғасырда жоғары оқу орындарында ең өзекті мәселелердің бірі – үнемі өзгеріп отыратын қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес келетін жоғары білім беру моделін қалыптастыру. Университеттерде білім беру қызметтерінің сапасына қойылатын талаптар артып

келеді. Қазіргі заманғы өндіріс білім беру бағдарламаларын үнемі жетілдіруді талап етеді, бұл инновациялық технологияларды қолданбай мүмкін емес. Классикалық университеттің дәстүрлі әдістері мен құндылықтарымен қатар жүретін инновациялық университет моделінің пайда болуы қажеттілікке айналды.

Инновациялық университеттің өзіне тән ерекшеліктерінің бірі – Гумбольдт моделіне сүйене отырып, ғылыми қызметті (білім өндірісін), білімді таратуды және білім жинақтауды көздейтін оқу процесі мен іргелі зерттеулердің интеграциясы. Оқыту үдерісіне шығармашылық тұрғыдан қарау, элиталық мамандарды даярлау, іргелі зерттеулерді ынталандыру, университеттердің корпоративтік мәдениетін қалыптастыруға негізделген проблемалық-бағдарланған технологияларды пайдалану – білімберудегі либералды үрдіске тән.

Инновациялық университет тез өзгеріске ұшырап отырған кезеңде алдын бағдарлай алатын жоғары білікті мамандарға мұқтаж өндірістерді қамтамасыз етуге дайын болуы тиіс, қоғам дамуының заманауи тенденцияларын ескеруі керек. Сондай-ақ, инновациялық университеттер мемлекеттен қаржылық және ұйымдастырушылық тұрғысынан алғанда тәуелсіз болуы шарт.

Инновациялық университет – бұл өзін-өзі ұйымдастыратын күрделі жүйе, онда іргелі білім беру және зерттеу процесі университетті еңбек нарығында сұранысқа ие жоғары білікті мамандар шығаратын кәсіпкерлік құрылымға айналдыру перспективасымен толықтырылған. Осылайша, қазіргі ғылым мен технологиялардың дамуы орын алған заманда оқу орындарының кез-келген жүйесін білім беру жүйесі ретінде инновациялық даму жолынан өткен жағдайда ғана қарастыруға болады. Әйтпесе, бұл жүйені білім беру жүйесі емес, оқыту, мамандар даярлау жүйесі ретінде анықтауға болады.

Сонымен қатар, инновациялық университет моделі заманауи білім берудің бірқатар өзекті тенденция-

ларын көрсетеді, мысалы, заманауи қажеттіліктерге сай мамандарды даярлау оларға іргелі білім беру, бұл білім беру сапасын көтеруді қажет етеді, сонымен қатар білім беруді гуманизациялау және бұл рационалды танымдық салада ғана емес, сонымен қатар адамгершілік мұраттар саласында да жүзеге асырылатын жалпыадамзаттық құндылықтардың тасымалдаушысы бола алатын болашақ мамандардың жан-жақты білімді, тұтас тұлғасын қалыптастыру перспективасын жасайды, ондай мамандар қоғамның болашағын айқындауға қабілетті.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: пер. с англ. 2-е изд., испр.и доп. – М., 2004. – 788 с.
- 2 Человеческий капитал как основа формирования инновационной культуры казахстанского общества (социально-философский анализ). Коллективная монография /Под общ.ред. З.К. Шаукуеновой. – Алматы : ИФПР КН МОН РК, 2014. – 279 с.
- 3 Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. – М.: Эксмо, 2007. – 864 с.
- 4 Савельев А.С. Инновационное образование и научные школы //Alma Mater. – 2000. – № 5. – С. 15–18.
- 5 Сагикызы А. Интеграция науки, образования и производства в условиях инновационного развития Казахстана // Материалы Международной научно-практической конференции «Подготовка кадров послевузовского образования в свете реализации государственной программы развития образования до 2020 года», посвященной 75-летию КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 17 февраля 2017 г. – Алматы, 2017. – С. 46–52.
- 6 Иванов С., Осипов А. Университет как региональная корпорация // Alma Mater. – 2003. – № 11.
- 7 Современные зарубежные теории социального изменения и развития. Практопия О. Тоффлера: научно-аналитический обзор. – М., 1993. – Вып. 2. – 56 с.

Transliteration

- 1 Bell D. Grjadushhee postindustrial'noe obshhestvo: per. s angl. 2-e izd., ispr.i dop. [The coming post-industrial society: trans. from the English 2nd ed., ispr. and add.]. – М., 2004. – 788 s. (in Russ)
- 2 Chelovecheskij kapital kak osnova formirovaniya innovacionnoj kul'tury kazahstanskogo obshhestva (social'no-filosofskij analiz). Kollektivnaja monografiya /Pod obshch. red. Z.K. Shaukenovoj. – Almaty: IFPR KN MON RK, 2014. – 279 s.

tivnaja monografija [Human capital as the basis for the formation of innovative culture of Kazakhstan society (socio-philosophical analysis)] /Pod obshh.red. Z.K. Shaukenovoj. – Almaty : IFPR KN MON RK, 2014. – 279 s. (in Russ)

3 Shumpeter J. Teorija jekonomicheskogo-razvitiya. Kapitalizm, socializm i demokratija [Theory of economic development. Capitalism, Socialism and democracy]. – M.: Jeksmo, 2007. – 864 s. (in Russ)

4 Savel'ev A.S. Innovacionnoe obrazovanie i nauchnye shkoly [Innovative education and scientific schools]. //Alma Mater. – 2000. – № 5. – S. 15–18. (in Russ)

5 Sagikyzy A. Integracija nauki, obrazovanija i proizvodstva v uslovijah innovacionnogo razvitiya Kazahstana [Integration of science, educa-

tion and production in the conditions of innovative development of Kazakhstan] // Materialy Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii «Podgotovka kadrov poslevuzovskogo obrazovanija v svete realizacii gosudarstvennoj programmy razvitiya obrazovanija do 2020 goda», posvjashhennoj 75-letiju KazUMOiMJa im. Abylaj hana, 17 fevralja 2017 g. – Almaty, 2017. – S. 46–52. (in Russ)

6 Ivanov S., Osipov A. Universitet kak regional'naja korporacija [University as a regional corporation] // Alma Mater. – 2003. – № 11. (in Russ)

7 Sovremennye zarubezhnye teorii social'nogo izmenenija i razvitiya [Modern foreign theories of social change and development]. Praktopija O. Tofflera: nauchno-analiticheskij obzor. – M., 1993. – Vyp. 2. – 56 s. (in Russ)

АВТОРЛАР ЖАЙЛЫ АҚПАРАТ

- Салтанат Советовна Аубакирова* PhD, ассоциированный профессор (доцент), Торайғыров университет, Павлодар, Қазақстан, e-mail: aubakur@mail.ru, ORCID 0000-0001-7894-6208
- Майра Жанайдаровна Кожамжарова* кандидат философских наук, ассоциированный профессор (доцент), Торайғыров университет, Павлодар, Қазақстан, e-mail: mayra_2901@mail.ru, ORCID 0000-0001-7812-7114
- Гаухар Галымовна Ахметова* кандидат философских наук, ассоциированный профессор (доцент), Торайғыров университет, Павлодар, Қазақстан, e-mail: gaukharika@mail.ru, ORCID 0000-0002-2904-3819
- Зауреш Сабырбековна Исакова* преподаватель, Торайғыров университет, Павлодар, Қазақстан, e-mail: zauresh_iskakova@mail.ru, ORCID 0000-0003-2798-8066
- Салтанат Советовна Аубакирова* PhD, қауымдастырылған профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан, e-mail: aubakur@mail.ru, ORCID 0000-0001-7894-6208
- Майра Жанайдаровна Кожамжарова* философия ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан, e-mail: mayra_2901@mail.ru, ORCID 0000-0001-7812-7114
- Гаухар Галымовна Ахметова* философия ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан, e-mail: gaukharika@mail.ru, ORCID 0000-0002-2904-3819
- Зауреш Сабырбековна Исакова* оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан, e-mail: zauresh_iskakova@mail.ru, ORCID 0000-0003-2798-8066
- Saltanat Aubakirova* PhD, Associate Professor, Toraihyrov University, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: aubakur@mail.ru, ORCID 0000-0001-7894-6208
- Maira Kozhamzharova* Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Toraihyrov University, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: mayra_2901@mail.ru, ORCID 0000-0001-7812-7114
- Gaukhar Akhmetova* Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Toraihyrov University, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: gaukharika@mail.ru, ORCID 0000-0002-2904-3819
- Zauresh Iskakova* Lecturer, Toraihyrov University, Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: zauresh_iskakova@mail.ru, ORCID 0000-0003-2798-8066